

Галина Ковальчук — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: дослідження теоретичних і практичних проблем навчання економіки в закладах загальної середньої освіти; зміст шкільного курсу економіки, дидактика економічних дисциплін; розроблення державних стандартів і навчальних програм з економіки; методик і технологій навчання економічних дисциплін, підготовки майбутніх фахівців у вищій економічній освіті. Брала участь у розробленні Державних стандартів загальної середньої освіти, концепції економічної освіти в Україні. Автор програм, посібників і підручника з економіки для загальноосвітніх шкіл, програм і навчальних посібників з дидактики економічних дисциплін у вищій освіті.

e-mail: Gallina_Kovalchuk@ukr.net

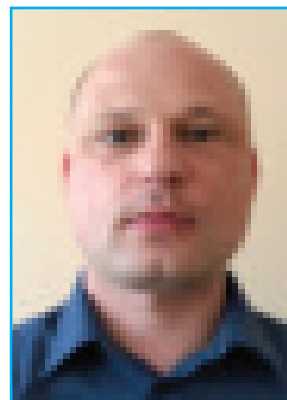
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8328-1471>

Юрій Баніт — здобувач кафедри педагогіки та психології ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна

Коло наукових інтересів: дослідження теоретичних і практичних аспектів мотивації економічної діяльності; формування підприємницької компетентності студентів – майбутніх фахівців для економіки та бізнесу.

e-mail: Banit_Y@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2078-997X>

УДК 378:14

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-104-110>

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА У СТАНОВЛЕННІ ГЛОБАЛЬНОЇ ПІДПРИЄМЛИВОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті проведено теоретико-методологічний аналіз і надано результати дослідження економіко-дидактичних складових формування підприємницької компетентності студентів – майбутніх економістів.

Запропоновано рівні реалізації академічної підприємливості у процесі фахового навчання, що створюють основи для поетапного формування глобальної компетентності ('global skills') майбутнього економіста. Висвітлено основи поняття глобального підприємництва, що є складовою результатів фахового навчання. Виділено основні аспекти у структурі глобального підприємництва.

Наголошено на значимості ролі зацікавленого і мотивованого викладача для розвитку економічної творчості та підприємницької ініціативи студентів у їх професійній підготовці як майбутніх фахівців для сучасної економіки та бізнесу.

Ключові слова: академічне підприємництво; глобальна підприємливість; підприємницька компетентність; практико-орієнтоване навчання; студенти.

Постановка проблеми. У сучасних умовах інтеграції України до європейського простору вищої освіти актуальним є відображення й упровадження вимог освітніх нормативних актів Євросоюзу (ЄС) у практику професійної підготовки студентів у вітчизняних закладах вищої освіти [4]. Європейська комісія розробляє ініціативи, які спрямовані на сприяння розвитку європейського освітнього простору і які відображають прагнення Комісії дати всім молодим людям кращу освіту й професійну підготовку та знайти роботу по всьому континенту. Всі держави-члени ЄС зацікавлені у тому, щоб задіяти весь потенціал освіти й культури в якості рушійної сили для створення робочих місць, економічного зростання та соціальної справедливості, а також як засіб для відчуття європейської ідентичності в усьому її різноманітті [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти проблеми модернізації професійної підготовки студентів з урахуванням євроінтеграційних тенденцій в освіті досліджували і вітчизняні, й зарубіжні вчені. Зокрема, про необхідність посилення змісту професійної (практико-орієнтованої) складової у підготовці майбутніх економістів йдеться у працях А. Гальчинського, М. Вачевського, В. Євтушевського, В. Мадзігона, А. Павленка, О. Падалка, І. Прокопенка, С. Степаненка та ін.; про міжпредметні аспекти впровадження інноваційних педагогічних технологій і методів навчання наголошують Л. Дибкова, Г. Ковальчук, Т. Поясок та ін.; О. Дарморіс, А. Загородня, С. Заскалета, Шарл Уолгутер (С. С. Wolhuter) досліджують сучасні проблеми відображення у змісті й технологіях професійної підготовки майбутніх економістів глобальних тенденцій європейського освітнього простору в контексті регіональних потреб забезпечення економічної якості та співробітництва країн ЄС щодо професійної підготовки фахівців у міжнародному інтегрованому освітньому просторі, покращення зайнятості й трудової мобільності молоді засобами освітніх ініціатив; аспекти філософії європейських освітніх практик і концепцій висвітлено у працях В. Андрушенка, А. Гофрона, В. Кременя, В. Огнев'юка, Р. Пітерса; у дослідженнях Г. Шайдулліної відображено формування глобальної компетентності майбутніх фахівців; у працях Л. Андерсена, І. Алексашиної, Л. Лескова, І. Синагатуліна, Р. Хенві розкрито питання глобалізації в освіті; проблеми фахової підготовки економістів європейського рівня освіти аналізує В. Кулішов та інші автори.

Дослідники наголошують, що сучасні випускники вищої школи мають бути зорієнтовані на діяльність і працю в умовах глобальних та динамічних змін. Така професійна спрямованість у них недостатньо сформована, у підготовці майбутніх фахівців не враховано вплив глобалізації на вимоги до якості освіти та результатів навчання для ХХІ століття. Тому заклади освіти повинні вирішувати завдання готовності студентів до праці у швидко змінюваному глобалізованому суспільстві.

Водночас зазначимо, що сама по собі фахова підготовка, навіть у контексті глобальної компетентності, є недостатньою для ініціативної професійної самореалізації випускника у кроскультурному мультимодальному цифровому світі. Інтегративним компонентом, який забезпечує передумови реалізації цієї мети, є формування підприємницької компетентності, у тому числі й глобальної, що виступає міждисциплінарним завданням, у вирішенні якого взаємодіють викладачі різних галузей знань (економіки, управління й адміністрування, права, фінансів, психології особистості, психології діяльності, педагогіки, дидактики тощо).

Формулювання цілей статті. Метою нашого дослідження є висвітлення ролі викладача у сучасній системі організаційно-педагогічних умов формування підприємницької компетентності студентів у процесі фахового навчання.

Виклад основного матеріалу. Навчання глобальній компетенції є способом вирішення проблем, пов'язаних з глобалізацією [10]. Це передбачає також надання учням і студентам надійних орієнтирів для майбутнього, набуття навігаційних навичок і якостей характеру, які допоможуть обрати свій шлях у невизначеному, змінюваному, енергозалежному і неоднозначному світі. Натепер немає чіткого визначення, що повинні включати глобальні навички ('global skills'), як їх упровадити у програмах навчання, як визначити готовність молоді до

життя і зайнятості в глобалізованому світі. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) визначає глобальні компетенції як *потенціал* для аналізу глобальних і міжкультурних питань критично й з різних точок зору, щоб *зрозуміти*, як різноманітності впливають на сприйняття, судження та ідеї (власні та інших); *брати участь* у відкритих, адекватних та ефективних взаємодіях з іншими людьми різних соціальних груп на основі загальної поваги до людської гідності. Як вказує директор з освіти ОЕСР Андреас Шлейхер, глобальні компетенції формуються на основі трьох принципів: «справедливість», «згуртованість», «сталість» [10].

Базова передумова реалізації широкомасштабної довгострокової стратегії модернізації всієї системи освіти в Україні, наближення її якості до стандартів ЄС, потреб внутрішнього розвитку суспільства, ринкової економіки - розвиток і примноження людського капіталу, що є основою стратегії структурно-інноваційного розвитку, основним імперативом сучасного цивілізаційного прогресу, чинником нової якості економічного зростання, яка утвердилася за останні десятиріччя у розвинених країнах. Людський розвиток забезпечує близько 75 % приросту національного багатства у Західній Європі [3].

У документах ЄС і нормативно-правових актах національного законодавства наголошується на цілях і завданнях навчання майбутніх фахівців, бажаних результатах цього процесу, які очікують роботодавці та спільноти. В усталеному тлумаченні вітчизняного освітнього простору йдеться про «запити ринку праці», «вимоги роботодавців» щодо рівня підготовленості випускників (компетентності, знання, вміння тощо), які виражені у системі компонентів професійно-значимих компетентностей, необхідних для соціально-економічної активності у спільнотах. Особливе значення у реалізації вказаних завдань має економічна освіта, метою якої є підготовка всебічно розвинутих фахівців з широким науковим світоглядом і здатністю до самореалізації як активного громадянина і члена соціально-економічної спільноти. Перед закладами освіти й суспільством постає завдання формувати таке середовище, у якому позиції кожної людини, її суспільний статус визначалися б передусім рівнем освіченості, набутими знаннями і вмінням застосовувати їх на практиці.

Завдання наближення професійної освіти і фахової підготовки у вищій та бізнес-освіті до економічної практики в Україні реалізується багатьма напрямками, серед яких поширені: формування економічної компетентності студентів у процесі навчання, розвиток здатності та розвиток необхідних умінь для професійної адаптації й самореалізації випускника на ринку праці; вивчення основ і технологій підприємницької діяльності загалом; організація власної справи у сфері малого бізнесу (самозайнятості); включення окремих тем і модулів з підприємництва у різні економічні дисципліни; організація навчально-професійних тренінгів і проєктів тощо.

Не менш важливими є очікування студентів щодо процесів і результатів їхнього навчання у закладі освіти. Наші опитування серед студентів – майбутніх економістів (2014-2019 рр.) дозволяють виявити такі їх переважаючі сподівання: отримати фундаментальні (теоретичні) й практичні знання, щоб здобути хорошу роботу із високою зарплатою, реалізувати себе у професії. Ці результати узгоджуються із європейськими тенденціями: як зазначають фахівці освітнього порталу www.perspektywy.pl/, випускник середньої школи 2018 року не шукає якогось дослідництва, він хоче отримати знання і навички з обраного напрямку в університеті, що дасть йому диплом – цінний для роботодавців. У свою чергу, хороший університет може розраховувати на інтерес кращих кандидатів, у яких вищий бал в атестаті. Інтелектуальними перевагами у такому закладі освіти є підвищений рівень навчання, адже хороші випускники школи вимогливі до викладачів, творчі, інноваційні й активні [9].

Для вирішення завдань, які ставлять перед освітою держава, суспільство, роботодавці й студенти як майбутні фахівці, заклад освіти створює певне навчальне (академічне) середовище із системою організаційно-методичних і дидактично-психологічних умов. До суб'єктів цього середовища зазвичай відносять: заклади освіти, керівників підрозділів за напрямками професійного навчання (факультети, кафедри, центри), адміністративний персонал, біз-

нес-тренерів, підприємців, керівників підприємств, представників влади, викладачів підприємницьких і суміжних дисциплін, викладачів фахових дисциплін. Кожен із названих суб'єктів має певні завдання і повноваження, виконує певні функції у стратегічному процесі сталого розвитку «з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях» [2].

У цих умовах особливим для держави й суспільства виявляється значення підприємницької діяльності та підприємця, який винаходить способи й місце для створення умов і застосування праці людей. Стає зрозумілим, що підприємець виконує відповідальну роль в житті держави й суспільства, а підприємництво стає джерелом матеріального прогресу і запорукою добробуту народів (К. Гінс). Інновації та підприємництво – це найважливіші інструменти для створення робочих місць, економічного зростання й стабільності у свільностях, країнах і регіонах – про це було заявлено на Глобальному саміті з підприємництва у 2017 р. Як зазначається у документах ОЕСР, глобалізація може означати різні речі для різних людей: для когось це – інновації та більш високий рівень життя, але водночас причина соціального поділу та економічної нерівності. Автоматизацію та цифрову економіку можна розглядати як підприємницькі можливості або послаблення безпеки роботи [10].

На нашу думку, лише в процесі освіти та професійного навчання формуються навички різних способів мислення й аналізу різних точок зору на ситуації глобального контексту з позицій економічних перспектив для суспільства й підприємницьких можливостей (entrepreneurial opportunity). У зв'язку з цим актуальності набуває виховання підприємницької компетентності, креативності й ініціативи, особливо серед молоді, створення таких можливостей для студентів, щоб вони могли отримати хоча б один підприємницький досвід під час навчання [6]. Із цим завданням узгоджується ініціатива європейських університетів – у своїй «Заяві про місію» університети «4EU +» підкреслили: «(...) Ми повинні направляти наших студентів, коли вони набувають знання, для побудови кращого майбутнього, підтримувати наших дослідників у тому, що вони продовжують розширювати межі знань і забезпечувати, щоб ці знання допомагали суспільству вирішувати проблеми нашого часу» [2; 5].

Важливе значення для досягнення вказаних цілей має академічне підприємництво («АП»), що є способом передачі знань і технологій від наукової та освітньої сфер до приватного бізнесу, що, у свою чергу, сприяє підвищенню інноваційності та конкурентоспроможності економіки, особливо у секторі малих і середніх підприємств (Д-р Александер Кнут і Д-р Ольга Красовська).

Першим кроком до реалізації цих завдань є діяльність педагогів закладу освіти, що стають основним мотиватором академічної підприємливості студентів. Викладачі є безпосередніми психологічними «актуаторами» й ініціаторами академічних спільнот, які створюють аксіологічне середовище навчання. Саме від викладачів і академічних працівників залежить рівень навчання у закладах вищої освіти, вони на практиці відповідають за університети й те, як університети сприймаються. Про це йдеться у документі «Конституція освіти», який визначає стратегії і завдання реформи освіти у Польщі [7; 8]. Зокрема, тут для педагогів передбачено: збереження традицій академічної свободи; нові можливості для академічної, наукової та освітньої кар'єри; акцентування на якості досліджень і публікацій; подолання проблеми фрагментації знань і дисциплін, інтеграція дисциплін і більша міждисциплінарність на основі стандартів ОЕСР; гарантії прав і стабільна зайнятість (другий трудовий договір укладається на невизначений термін); сприяння міжтериторіальності наукових досліджень; визнання обов'язків академічного викладача в якості творчої діяльності індивідуального характеру.

На нашу думку, для формування підприємливості випускника необхідний підприємливий, творчий, ініціативний педагог, який сприяє реалізації взаємодії академічної та підприємницької культури у професійній підготовці студентів для становлення економіки знань.

Великі можливості для цього закладено у системі академічної підприємливості, яка може бути реалізована на кількох рівнях складності й суб'єктності:

- *рівень викладання окремих тем*, модулів нормативних дисциплін та дисциплін підприємницького спрямування;
- *рівень міждисциплінарного навчання за вузькою спеціалізацією*;
- *рівень навчання за певною кваліфікацією* (у рамках факультету);
- *рівень відкритого екстериторіального навчання* (через співпрацю закладу освіти з іншими, у тому числі бізнесовими структурами);
- *рівень трансконтинентальний* – що можемо спостерігати на прикладі ініціативи «4EU +», метою якої є об'єднання нового покоління креативних європейців, які можуть співпрацювати у різних мовах, культурах, кордонах, дисциплінах для вирішення соціальних проблем, з якими стикається Європа [5].

Запропоновані нами рівні реалізації академічної підприємливості у процесі фахового навчання створюють основи для поетапного формування глобальної компетентності майбутнього економіста із компонентами глобальної підприємливості. Як наголошує генеральний директор Міжнародного альянсу з розвитку бізнесу (Канада) Марина Бельських, бути *глобально ментальним підприємцем* означає: уміти вести бізнес паралельно у кількох країнах; жити потребами споживачів і постійно працювати над їх вирішенням, але не думати локально, не обмежуватись рамками району або території; мати постійний доступ до нових тенденцій розвитку своєї галузі на міжнародному ринку; розглядати інші країни як експериментальні лабораторії, подорожувати не для того, щоб бачити красиві ландшафти, чи приємно провести час, а щоб побачити нові можливості; шукати можливості взаємодіяти і працювати з підприємцями різних країн; перетворювати малий бізнес на транснаціональні підприємства, у тому числі й за допомогою глобальної комерції; розвивати кластерні ініціативи у групах гнучких глибоко спеціалізованих невеликих горизонтально керованих підприємств тощо [11].

Забезпечення таких системних результатів економічної (підприємницької) діяльності розпочинається з малих кроків у навчальному процесі – розвитку економічної творчості та підприємницької ініціативи студентів за підтримки зацікавленого і мотивованого педагога. Підприємництво – це стиль життя і спосіб мислення, кожен може стати підприємцем, тому що людині властива діяльність створення (Марина Бельських). Важливе значення тут має поєднання формального і неформального навчання, кроскультурні проекти, молодіжна робота, волонтерство, що сприяють розвитку міжособистісних, когнітивних і комунікативних навичок, критичного мислення, творчого підходу, активної громадянської компетентності. Такий підхід зорієнтовується на виклики сучасності й враховує актуальні суспільні умови, коли студенти, викладачі, соціальні та корпоративні партнери можуть співпрацювати у міждисциплінарних командах для вирішення багатьох європейських проблем [2].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищевикладене, необхідно акцентувати значимість ролі педагога у професійній підготовці майбутніх фахівців для сучасної економіки та бізнесу, адже всі євроінтеграційні та глобалістичні ініціативи урядів і закладів освіти безпосередньо реалізуються в освітньому процесі силами і талантами науково-педагогічних працівників. Необхідною складовою фахового навчання, його цілевідповідності та якості освіти є глобальна компетентність, зокрема її компонент – глобальна підприємливість, що забезпечує суспільний прогрес і конкурентоспроможність у сучасному світі.

Використані джерела

- [1] Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 р.
- [2] Європейська ініціатива університетів. URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/european-education-area_en
- [3] «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки». Послання Президента України від 30.04.2002 р.

- [4]. «Угода про Асоціацію між Україною, ... та Європейським Союзом...», ратифікована Законом України № 1678-VII від 16.09.2014.
- [5] «Університети 4EU +»: [web-site]. URL: www.4eualliance.eu
- [6] COUNCIL RECOMMENDATION of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01) : [web-site]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/>
- [7] Ewaluacja-jakosci-dzialalnosci-naukowej-przewodnik_2019_03_05
- [8] <https://www.gov.pl/web/nauka/> – Міністерство науки і вищої освіти Польщі [web-site].
- [9] <http://www.perspektywy.pl/RSW2018/o-rankingu> - рейтинговий освітній ресурс Республіки Польща [web-site].
- [10] Pisa tests to include 'global skills' and cultural awareness : [web-site]. URL: <http://www.bbc.com/news/business-36343602>
- [11] http://bnews.kz/ru/redesign/dialog/interview/ekspert_biznes_v_kazahstane_

References

- [1] Zakon Ukrainy` «Pro vy`shhu osvitu» vid 01.07.2014 # 1556-VII.
- [2] European Education Area. URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/european-education-area_en
- [3] «Evropejsky`j vy`bir. Konceptual`ni zasady` strategiyi ekonomichnogo ta social`nogo rozvytku Ukrainy na 2002-2011 roky». Poslannya Prezydenta Ukrainy vid 30.04.2002 r.
- [4] «Ugoda pro Asociaciju mizh Ukrainoju, ... ta Evropejskim Sojuzom...», ratifikovana Zakonom Ukrainy # 1678-VII vid 16.09.2014.
- [5] 4EU+European University Alliance : [web-site]. URL: www.4eualliance.eu
- [6] COUNCIL RECOMMENDATION of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01) : [web-site]. — URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/>
- [7] Ewaluacja-jakosci-dzialalnosci-naukowej-przewodnik_2019_03_05
- [8] <https://www.gov.pl/web/nauka/> – Міністерство науки і вищої освіти Польщі [web-site].
- [9] <http://www.perspektywy.pl/RSW2018/o-rankingu> - рейтинговий освітній ресурс Республіки Польща [web-site].
- [10] Pisa tests to include 'global skills' and cultural awareness : [web-site]. URL: <http://www.bbc.com/news/business-36343602>
- [11] http://bnews.kz/ru/redesign/dialog/interview/ekspert_biznes_v_kazahstane_

Галина Ковальчук, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і психології ГВУЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», г. Київ, Україна.

Юрій Банит, соискатель кафедры педагогіки і психології ГВУЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», г. Київ, Україна.

РОЛЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ В СТАНОВЛЕНИИ ГЛОБАЛЬНОЙ ПРЕДПРИИМЧИВОСТИ СТУДЕНТОВ

В статье проведен теоретико-методологический анализ и предоставлены результаты исследования экономико-дидактических составляющих формирования предпринимательской компетентности студентов - будущих экономистов.

Предложены уровни реализации академической предпринимчивости в процессе профессионального обучения, которые создают условия для поэтапного формирования глобальной компетентности ("global skills") будущего экономиста. Раскрыты основы понятия глобального предпринимательства. Выделены основные аспекты в структуре глобального предпринимательства. Отмечена значимость роли педагога для развития экономического творчества и предпринимательской инициативы студентов в их профессиональной подготовке как будущих специалистов для современной экономики и бизнеса.

Ключевые слова: академическое предпринимательство; глобальная предпринимчивость; предпринимательская компетентность; практико-ориентированное обучение; студенты - будущие экономисты.

Halyna Kovalchuk, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the, Professor Pedagogic and Psychology Department of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine

Yurii Banit, Aspirant of Pedagogic and Psychology Department of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine

ROLE OF THE TEACHER IN THE FORMATION OF GLOBAL ENTREPRENEURSHIP SKILLS OF STUDENTS

The article presents the theoretical and methodological analysis and presents the results of the study of economic and didactic components of the formation of entrepreneurial competence of students - future economists.

The task of bringing vocational education and training in higher education and business education to economic practice is analyzed, which is being implemented in many areas, in particular: formation of students' economic competence in the learning process, development of the ability and necessary skills for professional adaptation and self-realization of the graduate in the labor market; studying the basics and technologies of business activity in general; organization of own business in the field of small business (self-employment); inclusion of individual topics and modules in entrepreneurship in different economic disciplines; organization of vocational trainings and projects, etc.

It is emphasized that only in the process of education and vocational training students can develop the skills of different ways of thinking and analyzing different perspectives on the situation of the global context from the perspective of economic prospects for society and entrepreneurial opportunities (entrepreneurial opportunity).

This actualizes the problems of fostering entrepreneurial competence, creativity and initiative of young people. by means of a combination of formal and non-formal learning, cross-cultural projects, volunteering and more.

The levels of realization of academic entrepreneurship in the process of professional education are offered, which create the basis for the gradual formation of the global competence of the future economist with the components of global entrepreneurship.

The basics of the concept of global entrepreneurship as a component of 'global skills', which is a necessary component of the results of professional training, are highlighted. The main aspects of the structure of global entrepreneurship, its purpose and objectives are highlighted.

The importance of the role of an interested and motivated teacher for the development of economic creativity and entrepreneurial initiative of students in their professional training as future specialists for the modern economy and business is emphasized.

Keywords: academic entrepreneurship; global entrepreneurship; entrepreneurial competence; students; practical training.